

ISSN 2311-2379 (Print)

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ

ВІСНИК

**Харківського національного університету
імені В. Н. Каразіна**

Серія «Економічна»

Випуск 104

BULLETIN

of V. N. Karazin Kharkiv National University

Economic Series

Issue 104

Засновано 1966 року

Харків – 2023

Вісник присвячений актуальним науковим та прикладним дослідженням в економіці, фінансах та менеджменті. Для науковців, викладачів, спеціалістів бізнес структур і державного управління, аспірантів і студентів економічних та інших спеціальностей.

Вісник є періодичним фаховим виданням категорії "Б" зі спеціальностей: 051 «Економіка», 072 «Фінанси, банківська справа та страхування» та 073 «Менеджмент» (наказ Міністерства освіти і науки України №409 від 17.03.2020 р.).

Затверджено до друку рішенням Вченої ради Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна (протокол № 10 від 26 червня 2023 р.)

Редакційна колегія:

Меркулова Т.В. – головний редактор, доктор екон. наук, проф., ХНУ імені В.Н. Каразіна (Харків, Україна);
Глуценко О.В. – відп. секретар, доктор екон. наук, проф., ХНУ імені В.Н. Каразіна (Харків, Україна);
Беренда С.В. – к.е.н., доц., ХНУ імені В.Н. Каразіна (Харків, Україна);
Біткова Т.В. – к.е.н., доц., ХНУ імені В.Н. Каразіна (Харків, Україна);
Гур'янова Л.С. – д.е.н., проф., ХНЕУ ім. С. Кузнеця (Харків, Україна);
Давидов О.І. – к.е.н., проф., ХНУ імені В.Н. Каразіна (Харків, Україна);
Даніч В.М. – д.е.н., проф., ХНУ імені В.Н. Каразіна (Харків, Україна);
Євтушенко В.А. – к.е.н., проф., ХНУ імені В.Н. Каразіна (Харків, Україна);
Захарченко П.В. – д.е.н., проф., БДПУ (Україна);
Кононова К.Ю. – д.е.н., проф., ХНУ імені В.Н. Каразіна (Харків, Україна);
Матвійчук А.В. – д.е.н., проф., ДВНЗ «КНЕУ ім. В. Гетьмана» (Київ, Україна);
Негрей М.В. – к.е.н., доц., НУБіП (Київ, Україна);
Пуртов В.Ф. – к.е.н., доц., ХНУ імені В.Н. Каразіна (Харків, Україна);
Соболев В.М. – д.е.н., проф., ХНУ імені В.Н. Каразіна (Харків, Україна);
Соколовська З.М. – д.е.н., проф., ОНПУ (Одеса, Україна);
Ставицький А.В. – д.е.н., проф., КНУ імені Тараса Шевченка (Київ, Україна);
Хмельков А.В. – кандидат наук з держ. управління, доц., ХНУ імені В.Н. Каразіна (Харків, Україна);
Шуба О.А. – к.геогр.н., доц., ХНУ імені В.Н. Каразіна (Харків, Україна);
Янцевич А.А. – д.фіз.-мат.н., проф., ХНУ імені В.Н. Каразіна (Харків, Україна);
Александр Січінава – д.е.н., проф., Грузинський технічний університет (Тбілісі, Грузія);
Вікторія Вернон – к.е.н., доц., коледж Державного університету Нью-Йорка (Нью-Йорк, США)
Павел Староста – доктор наук, професор (факультет економіки та соціології), Лодзький Університет (Лодзь, Польща);
Тітомир О.С. – технічний секретар, ст. викладач, ХНУ імені В.Н. Каразіна (Харків, Україна).
Адреса редколегії:
вул. Мירוносицька, 1, 61002, м. Харків, Україна
економічний факультет
Харківського національного університету імені В.Н.Каразіна
Тел. (057) 707 51 94, (057) 706 13 96,
ec-science@karazin.ua
<http://periodicals.karazin.ua/economy/index>

Статті пройшли рецензування методом «double-blind».

Свідоцтво про державну реєстрацію KB № 22516-12416ПП від 26.12.2016

© Харківський національний університет імені В.Н. Каразіна, 2023

The bulletin is devoted to current scientific and practical studies in economics, finance and management. For researchers, teachers, employees of business structures and public administration, postgraduate student and students of economic and other specialties.

The bulletin is a periodical specialized edition categorized as "B": 051 "Economy", 072 "Finance, Banking and Insurance" and 073 "Management" (Order of the Ministry of Education and Science of Ukraine No. 409, 3/17/2020).

Approved for publication by the Academic Council of V. N. Karazin Kharkiv National University (protocol No. 10 from 26.06.2023)

Editorial board:

Merkulova T.V. – Chief Editor, D.Sc. (Economics), Prof., V. N. Karazin Kharkiv National University (Kharkiv, Ukraine);
Hlushchenko O.V. – Executive Secretary, D.Sc. (Economics), Prof., V. N. Karazin Kharkiv National University (Kharkiv, Ukraine);
Berenda S.V. – Ph.D. (Economics), Assoc. Prof., V. N. Karazin KhNU (Kharkiv, Ukraine);
Bitkova T.V. – Ph.D. (Economics), Assoc. Prof., V. N. Karazin KhNU (Kharkiv, Ukraine);
Guryanova L.S. – D.Sc. (Economics), Prof., S. Kuznets KNUE (Kharkiv, Ukraine);
Davydov O.I. – Ph.D. (Economics), Prof., V. N. Karazin KhNU (Kharkiv, Ukraine);
Danich V.M. – D.Sc. (Economics), Prof., V. N. Karazin KhNU (Kharkiv, Ukraine);
Yevtushenko V.A. – Ph.D. (Economics), Prof., V. N. Karazin KhNU (Kharkiv, Ukraine);
Zakharchenko P.V. – D.Sc. (Economics), Prof., BSPU (Ukraine);
Kononova K.Y. – D.Sc. (Economics), Prof., V. N. Karazin KhNU (Kharkiv, Ukraine);
Matviichuk A.V. – D.Sc. (Economics), Prof., SHEI KNEU named after V. Hetman (Kyiv, Ukraine);
Nehrey M.V. – Ph.D. (Economics), Assoc. Prof., NUBiP (Kyiv, Ukraine);
Purtov V.F. – Ph.D. (Economics), Assoc. Prof., V. N. Karazin KhNU (Kharkiv, Ukraine);
Sobolev V.M. – D.Sc. (Economics), Prof., V. N. Karazin KhNU (Kharkiv, Ukraine);
Sokolovska Z. M. – D.Sc. (Economics), Prof., ONPU (Odessa, Ukraine);
Stavytskyy A.V. – D.Sc. (Economics), Prof., Taras Shevchenko National University of Kyiv (Kyiv, Ukraine);
Khmelkov A.V. – Ph.D. (Public Administration), Assoc. Prof., V. N. Karazin KhNU (Kharkiv, Ukraine);
Shuba O.A. – Ph.D. (Geography), Assoc. Prof., V. N. Karazin KhNU (Kharkiv, Ukraine);
Yantsevich A.A. – D.Sc. (Mathematics and Physics), Prof., V. N. Karazin KhNU (Kharkiv, Ukraine);
Alexander Sichinava – D.Sc. (Economics), Prof., Georgian Technical University (Tbilisi, Georgia)
Victoria Vernon – Ph.D. (Economics), Assoc. Prof., Empire State College of the State University of New York (New York, United States);
Pawel Starosta – Dr. hab., Prof. (Faculty of Economics and Sociology), University of Lodz (Lodz, Poland);
Titomyr O.S. – Technical Secretary, Senior Lecturer, V. N. Karazin KhNU (Kharkiv, Ukraine).
Address:
1 Mironosytskaya Str., Kharkiv, 61002, Ukraine
School of Economics
V. N. Karazin Kharkiv National University
Phone: (057) 707 51 94, (057) 706 13 96,
ec-science@karazin.ua
<http://periodicals.karazin.ua/economy/index>

Articles have been reviewed by double-blind method.

© V.N. Karazin Kharkiv National University, 2023

ЗМІСТ

ФІНАНСИ, БАНКІВСЬКА СПРАВА ТА СТРАХУВАННЯ

<i>Даніч В.М., Луценко Р.Р.</i> Віртуальні активи розподіленого реєстру (англійською)	5
<i>Ткачук Н.М.</i> Аналіз практичних аспектів формування доходів бюджету територіальної громади міста	11
<i>Майстренко О.С.</i> Роль облікової ставки в трансмісійному механізмі та її вплив на ринок банківських депозитів	21
<i>Олексіч Ж.А., Ярошина А.П.</i> Методика розрахунку інтегрального показника транспарентності банків України	31

МІЖНАРОДНА ЕКОНОМІКА

<i>Кім Т.І., Кривцов О.В.</i> Можливості та перспективи відновлення дохідності аеропортів завдяки застосуванню міжнародних стратегій економічного розвитку	37
<i>Носоєва О.В.</i> Оцінка ставлення українців до цінностей Європейського Союзу: емпіричні результати (англійською)	45

ПРИКЛАДНА ЕКОНОМІКА

<i>Калайтан Т.В., Данчевська І.Р.</i> Економіка сумісного користування та страхування в індустрії гостинності.....	58
<i>Шандова Н.В., Тарасюк А.В.</i> Концептуальні засади активізації інноваційної діяльності підприємств	68
<i>Вислгородська Г.П., Калайтан Т.В.</i> Історичні аспекти формування категорії прибутку та її сучасна інтерпретація для підприємств готельно-ресторанного бізнесу (англійською)	79

МЕНЕДЖМЕНТ

<i>Мазур А.В.</i> Роль закладів вищої освіти у розвитку стартап-екосистеми (на прикладі Львівських ЗВО)	89
<i>Беззубко Б.І., Пономарьова А.О.</i> Переміщені заклади вищої освіти: нові виклики і перспективи	100

СТУДЕНТСЬКІ СТУДІЇ

<i>Нікіфорова А.Г.</i> Вплив України на динаміку цін споживчих товарів у світі	108
---	-----

CONTENT**FINANCE, BANKING AND INSURANCE**

<i>Danich V., Lutsenko R.</i> Virtual assets of the distributed register	5
<i>Tkachuk N.</i> Practical aspects of the analysis of the formation of budget revenues of the territorial community of the city (in Ukrainian)	11
<i>Maistrenko O.</i> The role of a discount rate in a transmission mechanism and its influence on the deposits market (in Ukrainian)	21
<i>Oleksich Z., Yaroshyna A.</i> Method of calculating the integral indicator of transparency of Ukrainian banks (in Ukrainian)	31

INTERNATIONAL ECONOMICS

<i>Kim T., Kryvtsov O.</i> Possibilities and prospects for airport revenue recovery by applying international strategies of economic development (in Ukrainian)	37
<i>Nosova O.</i> Assessment of Ukrainians perceptions toward European Union values: empirical results	45

APPLIED ECONOMICS

<i>Kalaitan T., Danchevska I.</i> Sharing economy and insurance in the hospitality industry (in Ukrainian)	58
<i>Shandova N., Tarasiuk A.</i> Conceptual basis of activation of innovative activities of enterprises (in Ukrainian)	68
<i>Vyslobodska H., Kalaitan T.</i> Historical aspects of the profit category formation and its modern interpretation for enterprises of the hotel and restaurant business	79

MANAGEMENT

<i>Mazur A.</i> The role of educational institutions in the development of startup ecosystems (on the example of Lviv) (in Ukrainian)	89
<i>Bezzubko B., Ponomarova A.</i> Displaced higher education institutions: new challenges and prospects (in Ukrainian)	100

STUDIA STUDIOSUM

<i>Nikiforova A.</i> The influence of Ukraine on the dynamics of consumer goods prices in the world (in Ukrainian)	108
---	-----

Н. М. ТКАЧУК

кандидат економічних наук, доцент,
доцентка кафедри менеджменту, фінансів, банківської справи та страхування
Хмельницький університет управління та права імені Леоніда Юзькова
вул. Героїв Майдану, 8, м. Хмельницький, 29000, Україна
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-1947-7565>, e-mail: kamashik@ukr.net

**АНАЛІЗ ПРАКТИЧНИХ АСПЕКТІВ ФОРМУВАННЯ ДОХОДІВ БЮДЖЕТУ
ТЕРИТОРІАЛЬНОЇ ГРОМАДИ МІСТА**

Дослідження присвячено розгляду практичних аспектів аналізу формування доходів бюджету територіальної громади міста. Підкреслено, що визначну роль у системі забезпечення сталого розвитку територіальних громад сьогодні відводиться механізму забезпечення їх фінансової спроможності, успішне функціонування якого дає можливість не лише запобігти фінансовій кризі, а й в значній мірі позбавити території від залежності використання залучених фінансових ресурсів, прискорити темпи їх сталого розвитку. Фінансова спроможність територіальної громади міста сьогодні обумовлюється ефективністю формування доходів відповідного місцевого бюджету. Автором акцентовано увагу на необхідності детального, всебічного аналізу формування доходів бюджету територіальної громади м. Хмельницького на основі дослідження рівня виконання доходів у розрізі загального та спеціального фондів бюджету. Доречно проаналізовано структурну будову доходів бюджету територіальної громади за основними джерелами їх формування згідно Бюджетного кодексу України: податкові надходження, неподаткові надходження, доходи від операцій з капіталом та офіційні трансферти. Надано оцінку динаміки джерел формування доходів бюджету територіальної громади м. Хмельницького за 2017–2021 рр. В роботі з'ясовано, що головним джерелом формування доходів досліджуваного місцевого бюджету є податкові надходження. Автором проаналізовано структуру податкових надходжень бюджету територіальної громади міста та їх динаміку в частині надходження прямих і непрямих податків. Враховуючи передачу значних функцій держави на місцевий рівень, важливого значення набувають такі джерела формування доходів бюджету територіальної громади, як міжбюджетні трансферти (дотації та субвенції), динаміка та структура яких досліджена автором за 2017–2021 рр. Доведено, що детальний аналіз формування доходів бюджету територіальної громади дає можливість виявити потенційно важливі джерела збільшення доходів задля повного фінансування потреб територіальної громади міста в наданні суспільно-необхідних послуг.

Ключові слова: **бюджет територіальної громади міста, доходи бюджету міста, податкові надходження, неподаткові надходження, доходи від операцій з капіталом, офіційні трансферти, дотації, субвенції.**

JEL Classification: H70, H71, H79, R51.

Постановка проблеми. Визначну роль у системі забезпечення сталого розвитку територіальних громад сьогодні відводиться механізму забезпечення їх фінансової спроможності, успішне функціонування якого дає можливість не лише запобігти фінансовій кризі, а й в значній мірі позбавити території від залежності використання залучених фінансових ресурсів і прискорити темпи сталого розвитку. Важливим джерелом забезпечення фінансової спроможності територіальних громад є доходи відповідних місцевих бюджетів. Незважаючи на значні зрушення у становленні та розвитку місцевого самоврядування протягом усіх років незалежності України, більшість територіальних громад в умовах сьогодення не мають можливості самостійно і в достатньому обсязі формувати доходи своїх бюджетів.

Питання ефективності формування доходів бюджетів територіальних громад і виявлення джерел їх нарощення набувають особливої актуальності в нестабільних умовах сьогодення. У зв'язку з цим постає потреба в поглибленому дослідженні практичних аспектів формування доходів бюджету територіальної громади міста та обґрунтуванні рекомендацій щодо їх стабільності та подальшого зміцнення.

Аналіз останніх досліджень. Дослідженню теоретичних і практичних аспектів формування доходів місцевих бюджетів присвячені наукові праці таких вітчизняних вчених: В. Дем'янишина, О. Кириленко, З. Лободіної, В. Письменного та ін. Зокрема, В. Дем'янишин,

розкриваючи теоретичну концептуалізацію й практичну реалізацію бюджетної доктрини України, значну увагу приділяє особливостям функціонування місцевих бюджетів (Дем'янишин, 2008), З. Лободіна, досліджуючи концептуальні засади та перспективи модернізації бюджетного механізму, розглядає роль місцевих бюджетів у даному процесі (Лободіна, 2018). Дослідники М. Крупка, М. Кульчицький, В. Коваленко також розкривають роль доходів місцевих бюджетів у бюджетному механізмі (Крупка, Кульчицький & Коваленко, 2018).

Професор О. Кириленко подає теоретичні аспекти сутності формування доходів місцевих бюджетів (Кириленко, 2014) та загальні принципи і положення їх функціонування в умовах реформ (Кириленко, 2015). Важливість формування дохідної частини місцевих бюджетів також розкривають у своїй праці О. Десятнюк та Є. Шаповалов (Десятнюк & Шаповалов, 2020).

Планування та управління фінансовими ресурсами територіальної громади розглядають вчені Б. Малиняк, В. Письменний та В. Русін на чолі з професором О. Кириленко (Кириленко, Малиняк, Письменний & Русін, 2015). Чугунов О. досліджує особливості формування бюджетів місцевого самоврядування у системі суспільного розвитку громад (Чугунов, 2018).

Серед потужних наукових досліджень зарубіжних вчених з питань формування доходів місцевих бюджетів слід виокремити праці Дж. М. Б'юкенена, Р. А. Масгрейва (Б'юкенен & Масгрейв, 2004), Ш. Бланкарта (Бланкарт, 2000) та інших. Визнаючи вагомий внесок названих вище дослідників, вважаємо за необхідне проаналізувати практичні аспекти формування доходів територіальної громади міста й запропонувати оптимальні джерела їх наповнення. Саме це й окреслило вибір теми дослідження й сформувавши його мету.

Мета та завдання дослідження полягає в ретельному аналізі тенденцій формування доходів бюджету територіальної громади міста та розробці практичних рекомендацій щодо нарощення їх обсягу та зміцнення фінансової спроможності органів місцевого самоврядування.

Основні результати дослідження. Доходи місцевих бюджетів, як результат розподілу та перерозподілу ВВП, є пріоритетним джерелом формування фінансової спроможності органів місцевого самоврядування. Саме фінансова спроможність міської територіальної громади передбачає її фінансове забезпечення на рівні, що є достатнім для сталого розвитку міста та його громади, подолання диспропорцій з урахуванням особливостей міста та його потенціалу щодо пристосування до умов ринкового механізму.

Бюджет міської територіальної громади – це головний фінансовий документ, який регламентує всю фінансово-господарську діяльність міста, бюджетних установ та забезпечує економічний та соціально-культурний розвиток територіальної громади (Лободіна, 2018). Відповідно до ст. 2 Бюджетного кодексу України, бюджет громади – це план утворення і використання фінансових ресурсів, необхідних для забезпечення функцій та повноважень місцевого самоврядування (Бюджетний кодекс, 2010). Відтак, очевидно, що формування бюджету міста є одним з найважливіших питань територіальної громади.

Бюджети територіальних громад міст утворюються за рахунок надходжень загального й спеціального фондів. При цьому, до загального фонду зараховуються кошти (податкові, неподаткові надходження, доходи від операцій з капіталом), які використовуються органами місцевого самоврядування для виконання загальних функцій, тоді як формування спеціального фонду передбачає наявність чітко визначених джерел доходів і напрямів їх використання (витрат) (Дем'янишин, Кириленко & Лободіна, 2020).

Тому вважаємо за необхідне зупинитися на більш детальному дослідженні структури та динаміки основних джерел надходжень бюджету Хмельницької міської територіальної громади, що використовуються для аналізу й прогнозування соціально-економічного розвитку міста.

Результати практичного застосування методів, форм та інструментів формування доходів бюджету територіальної громади міста відображаються в обсязі акумульованих бюджетних надходжень. Про обґрунтованість планування доходів бюджету територіальної громади міста свідчить рівень виконання запланованих у бюджеті показників доходів. Отже, проаналізуємо рівень виконання доходів бюджету Хмельницької міської територіальної громади в розрізі загального та спеціального фондів, що подано на рис. 1. Так, план доходів загального фонду бюджету Хмельницької міської територіальної громади був виконаний у 2017 р. і 2020 р. 2021 р. при цьому найвищий рівень перевиконання за фактичними надходженнями цих доходів було в 2021 р. – на 1,6%. У 2018 р. і 2019 р. спостерігаємо недовиконання плану доходів на 0,5% і 1,1% відповідно й фактичне їх недоотримання до бюджету міста. Доходи спеціального фонду

перевиконувались фактично у 2017–2019 рр. і 2021 р. на 1,4%, і лише в 2020р. спостерігалось недовиконання плану доходів на 28,2%.

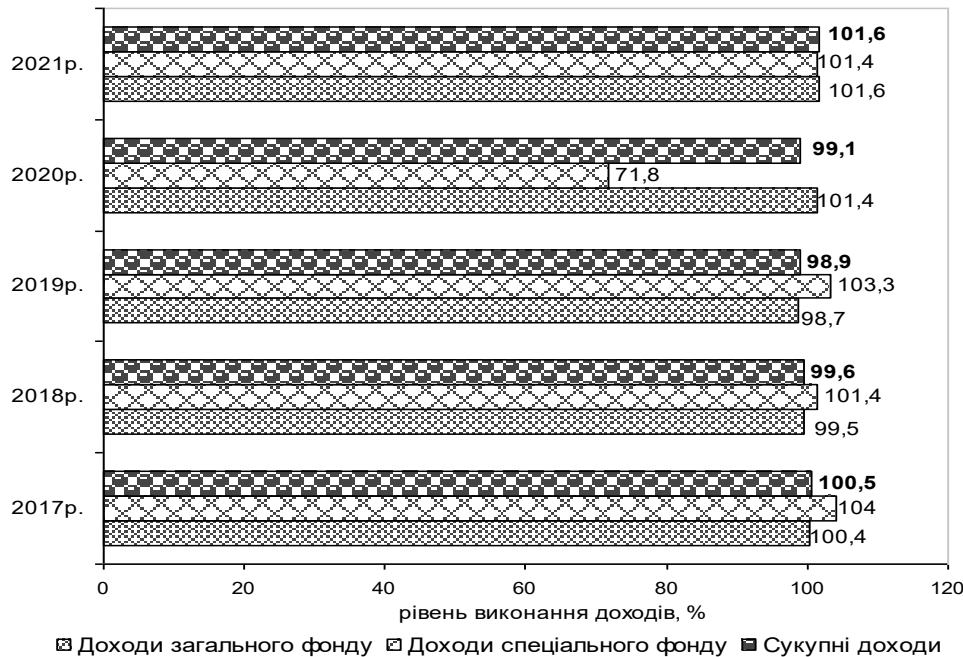

Рис. 1. Динаміка рівня фактичного виконання доходів бюджету Хмельницької міської територіальної громади в розрізі загального та спеціального фондів у 2017–2021 рр.
Fig. 1. Dynamics of the level of actual execution of the budget of the Khmelnytskyi urban territorial community in terms of general and special funds in 2017–2021.

Джерело: розраховано та побудовано автором на основі (Open budget, 2017-2021).

Щодо сукупних доходів бюджету міської територіальної громади, то зауважимо, що заплановані обсяги доходів були перевиконані лише в 2017 р. і 2021 р. на 0,5% та 1,6%, тоді як упродовж 2018–2020 рр. відбулося їх фактичне недовиконання в загальному на 2%. У 2021 р. досліджуваний нами місцевий бюджет було виконано з профіцитом в розмірі 52,8 млн. грн., що 3,8 рази більше, ніж у 2017 р. (14,0 млн. грн.). Позитивним фактом слід вважати те, що планові показники доходів бюджету Хмельницької міської територіальної громади (без врахування офіційних трансфертів) були фактично виконані на 102,4%, що в сумі склало 61,9 млн. грн.

Відповідно до Бюджетного кодексу України, доходи місцевих бюджетів представлені такими елементами: податкові надходження, неподаткові надходження, доходи від операцій з капіталом і офіційні трансферти (Бюджетний кодекс, 2010). Саме в розрізі таких груп бюджетних надходжень проаналізуємо доходи бюджету Хмельницької міської територіальної громади за 2017–2021 рр. (табл. 1).

Як видно з наведених у табл. 1 даних, доходи досліджуваного бюджету більш як на 60–70% сформовані за рахунок податкових надходжень, частка яких на кінець 2021р. становила 62,3%, а їх обсяг в абсолютному вираженні – 2367 млн. грн., що на 25,5% більше, ніж у 2020 р. і на 1140,8 млн. грн. більше, аніж у 2017 р. Варто відмітити також скорочення протягом 2020–2021 рр. частки податкових надходжень з 70,9% до 62,3%, незважаючи на збільшення за цей період абсолютної суми даних надходжень на 480,3 млн. грн. Оскільки податкові надходження є найбільш надійним та стабільним джерелом будь-якого бюджету, зменшення їхньої частки в доходах місцевих бюджетів свідчить про недоліки чинної системи розподілу доходів між окремими ланками бюджетної системи України та надмірну централізацію податків. Упродовж 2017–2020 рр. спостерігається зростання частки податкових надходжень у доходах бюджету

Хмельницької міської територіальної громади з 55,2% до 70,9%. Частка неподаткових надходжень у доходах місцевих бюджетів упродовж досліджуваного періоду зменшилася з 8,4% у 2017 р. до 5,5% на кінець 2021р. при збільшенні загальної суми надходжень у 2021 р. на 43 млн. грн. або на 25,4% порівняно з 2020 р., тоді як порівняно з 2017–2019 рр. відбулося її зменшення. Доходи від операцій з капіталом мають найменшу частку в сукупних доходах досліджуваного нами місцевого бюджету – до 1% й на кінець 2021 р. становили лише 0,8%, що на 0,2% менше, ніж у попередньому році і на 0,6% більше проти даних 2017 р. При цьому абсолютні обсяги надходжень від операцій з капіталом збільшувалися щороку й на кінець 2021 р. становили 29,6 млн. грн., що більше порівняно з 2017 р. на 22,7 млн. грн. або в 4 рази.

Таблиця 1 – Динаміка обсягів і структури сукупних доходів бюджету Хмельницької міської територіальної громади за 2017–2021 рр.

Table 1 – Dynamics of the volume and structure of aggregate revenues of the budget of the Khmelnytskyi urban territorial community for 2017–2021.

№ з/п	Групи доходів	Роки					Відхилення у 2021р., (+,-) порівняно з:			
		2017	2018	2019	2020	2021	2017р.	2018р.	2019р.	2020р.
1.	<i>Податкові надходження</i>									
-	Обсяг, млн. грн.	1226,2	1496,4	1747,0	1886,7	2367,0	+1140,8	+870,6	+620	+480,3
-	Частка, %	44,2	47,2	55,5	70,9	62,3	+18,1	+15,1	+6,8	-8,6
2.	<i>Неподаткові надходження</i>									
-	Обсяг, млн. грн.	233,8	233,5	230,0	169,5	212,5	-21,3	-21,0	-17,5	+43,0
-	Частка, %	8,4	7,4	7,3	6,5	5,5	-2,9	-1,9	-1,8	-1,0
3.	<i>Доходи від операцій з капіталом</i>									
-	Обсяг, млн. грн.	6,9	11,7	16,5	27,0	29,6	+22,7	+17,9	+13,1	+2,6
-	Частка, %	0,2	0,4	0,5	1,0	0,8	+0,6	+0,4	+0,3	-0,2
4.	<i>Офіційні трансферти</i>									
-	Обсяг, млн. грн.	1311,2	1434,2	1151,4	571,7	1178,9	-132,3	-255,3	+27,5	+607,2
-	Частка, %	47,2	45,0	36,7	21,6	31,0	-16,2	-14	-5,7	+9,4
*	Усього доходів	2783,2	3169,7	3149,4	2658,5	3797,4	-2783,2	+627,7	+648,0	+1138,9

Джерело: розраховано та складено автором на основі (Open budget, 2017-2021).

Важливою складовою доходів бюджету Хмельницької міської територіальної громади є офіційні трансферти, частка яких становить у межах 21-47%, зокрема в 2021р. вона складала 31%, що більше порівняно з 2020р. на 9,4%, але менше порівняно з 2017р. на 16,2%. Варто також відмітити зменшення майже у двічі обсягів надходжень офіційних трансфертів до бюджету міста у 2020р. порівняно з їх обсягами за попередні роки. У 2021р. збільшилися обсяги офіційних трансфертів порівняно з 2020р. на 607,2 млн. грн. або у 2 рази, але порівняно з 2017р. і 2018р. – зменшилися (див. табл. 1). Це свідчить про помірну залежність місцевого бюджету від державного бюджету.

Зважаючи на нерівномірну зміну абсолютних обсягів та частки міжбюджетних трансфертів у доходах бюджету Хмельницької міської територіальної громади, аналіз динаміки цих доходів був би неповним без розгляду змін, які відбулися в дохідній частині місцевого бюджету без урахування трансфертів. Таку динаміку можемо проаналізувати за даними рис. 2. Так, обсяги податкових надходжень і загальних доходів зростали майже з однаковими темпами росту, зокрема в 2021р. темп росту їх зміни складав 125,5%. Варто також відмітити, що з найвищими темпами росту змінювалися обсяги доходів від операцій з капіталом у 2017–2020 рр. Динаміка неподаткових надходжень характеризується щорічним зниженням упродовж 2017–2020р. і лише в 2021р. відбулося їх зростання порівняно з попереднім роком на 25,4%.

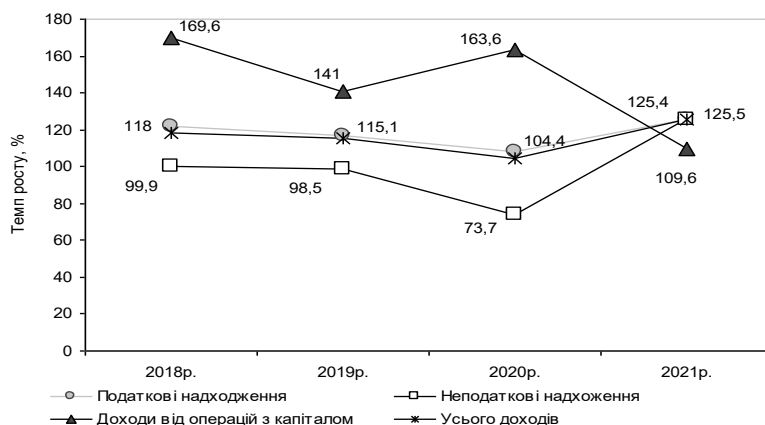

Рис. 2. Динаміка темпів росту (зменшення) доходів бюджету Хмельницької міської територіальної громади без врахування офіційних трансфертів у 2017–2021 рр.
Fig. 2. Dynamics of growth rates (decrease) in the budget of the Khmelnytskyi urban territorial community without taking into account official transfers in 2017–2021.

Джерело: розраховано та побудовано автором на основі (Open budget, 2017–2021).

Практичне застосування податкового методу формування доходів місцевого бюджету передбачає використання такого бюджетного інструменту як податки та збори, що характеризуються безповоротністю, примусовістю справляння, надійністю, регулярністю та стабільністю надходження. До складу податкових надходжень бюджету міської територіальної громади зараховуються такі податки та збори:

- загальнодержавні податки: податок на прибуток підприємств і фінансових установ комунальної власності, податок на доходи фізичних осіб;
- місцеві податки і збори: плата за землю, податок на нерухоме майно, відмінне від земельної ділянки, транспортний податок, туристичний збір, єдиний податок, акцизний податок, екологічний податок (зараховуються стовідсотково до спеціального фонду бюджету).

Розглянемо в динаміці структуру податкових надходжень бюджету Хмельницької міської територіальної громади у 2017–2021 рр. (табл. 2).

Таблиця 2 – Структура податкових надходжень до бюджету Хмельницької міської територіальної громади у 2017–2021 рр., %

Table 2 – The structure of tax revenues to the budget of the Khmelnytskyi urban territorial community in 2017–2021, %

Види податкових надходжень	Роки				
	2017	2018	2019	2020	2021
Податок на доходи фізичних осіб	58,4	61,6	63,7	65,1	65,8
Податок на прибуток фінансових установ комунальної власності	-	0,1	0,05	0,08	0,07
Рентна плата за використання природних ресурсів	-	0,0	0,01	-	0,06
Податок на нерухоме майно, відмінне від земельної ділянки	1,0	1,2	1,3	1,4	1,5
Плата за землю	11,5	10,0	9,2	8,4	7,8
Транспортний податок	0,2	0,3	0,2	0,06	0,06
Туристичний збір	0,0	0,05	0,02	0,02	0,05
Єдиний податок	16,7	16,7	17,2	16,9	17,0
Акцизний податок з реалізації в роздрібній торгівлі підкацизних товарів	6,6	5,3	4,5	4,2	3,7
Акцизний податок з реалізації пального	5,5	4,7	3,8	3,8	3,9
Екологічний податок	0,1	0,05	0,02	0,04	0,06
Усього податкові надходження	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

Джерело: складено та розраховано автором на основі (Open budget, 2017-2021).

Більше половини податкових надходжень бюджету м. Хмельницького становить податок на доходи фізичних осіб: на кінець 2021 р. – 65,8%, що на 7,4% більше, ніж у 2017 р. і на 0,7% більше, аніж у попередньому році. Надходження від сплати єдиного податку складають 17%, майже відсічі менше (7,8%) надійшло доходів від плати за землю й майже 4% доходів сформовані за рахунок надходжень акцизного податку; частка рештки податків є незначною у формуванні доходів досліджуваного місцевого бюджету.

Динаміка структури податкових надходжень бюджету Хмельницької міської територіальної громади залежно від форми оподаткування (рис. 3) вказує на домінуючу роль прямих податків (податку на доходи фізичних осіб) і тенденцію до зростання їх питомої ваги з 70,6% у 2017 р. до 73,6% у 2021 р. При цьому частка непрямих податків у їх загальній сукупності становить не більше 30% усіх податкових надходжень із тенденцією до зниження з 29,4% у 2017 р. до 26,4% у 2021 р.

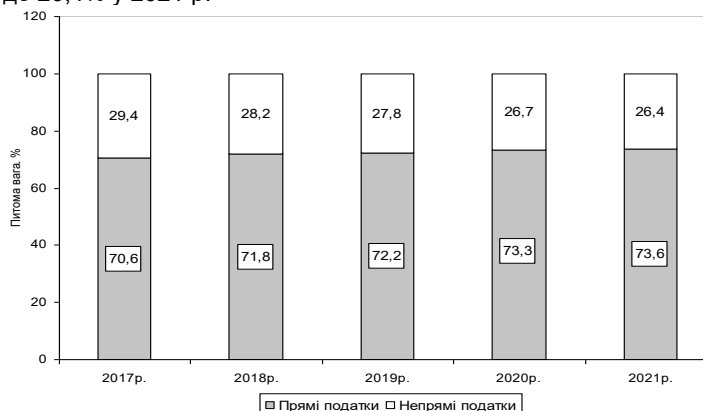

Рис. 3. Динаміка питомої ваги прямих і непрямих податків у доходах бюджету Хмельницької міської територіальної громади у 2017–2021 рр.

Fig. 3. Dynamics of the share of direct and indirect taxes in revenues of the budget of the Khmelnytskyi urban territorial community in 2017–2021.

Джерело: розраховано та побудовано автором на основі (Open budget, 2017-2021).

В умовах децентралізації управління, що пов'язано з передачею значних функцій держави на місцевий рівень органи місцевого самоврядування відчують недостатність обсягів власних і закріплених доходів у забезпеченні соціально-економічному розвитку відповідних територій. Тому й виникає потреба в застосуванні такого інструменту бюджетного регулювання, як трансферти, що на практиці знайшло своє відображення в трансфертному методі формування доходів місцевих бюджетів. Переміщення міжбюджетних трансфертів здійснюється на етапі перерозподілу ВВП, що й вважають вагомим інструментом використання бюджетних коштів держави.

За напрямком руху бюджетних коштів міжбюджетні трансферти можна поділити на такі групи: трансферти, що надаються з державного бюджету місцевим бюджетам; трансферти, що надаються з місцевих бюджетів державному бюджету; трансферти, що надаються з одного місцевого бюджету до іншого місцевого бюджету (Бюджетний кодекс, 2010). Розглянемо динаміку офіційних трансфертів досліджуваного бюджету на рис. 4.

Як свідчать наведені на рис. 4 дані, впродовж 2017–2021 рр. спостерігається зменшення абсолютного розміру офіційних трансфертів до бюджету територіальної громади м. Хмельницького з 1311,2 млн. грн. у 2017 р. до 1178,9 млн. грн. у 2021 р. Варто відмітити тенденцію зменшення отриманих трансфертів у 2018–2020 рр. з 1434,2 млн. грн. до 571,76 млн. грн. та суттєве зростання в 2021 р. проти 2020 р. – у два рази. При цьому питома вага офіційних трансфертів у сукупних доходах бюджету м. Хмельницького теж зменшилася: з 47,2% у 2017 р. до 31% у 2021 р., що дає нам підстави стверджувати про здатність органів місцевого самоврядування на достатньому рівні забезпечувати надання суспільних послуг населенню міста й самостійно вирішувати питання розвитку за рахунок податкових,

неподаткових надходжень і доходів від операцій з капіталом. Хоча як засіб надання фінансової допомоги держави офіційні трансферти для досліджуваного бюджету залишаються досить важливими на сьогодні.

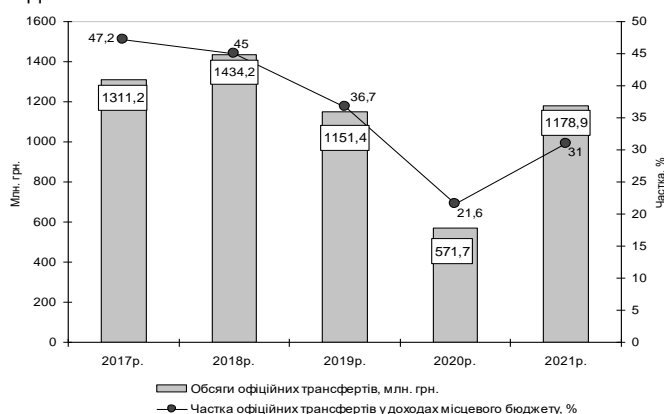

Рис. 4. Роль міжбюджетних трансфертів у формуванні доходів бюджету Хмельницької міської територіальної громади у 2017–2021 рр.

Fig. 4. The role of interbudgetary transfers in the formation of budget revenues of the Khmelnytskyi urban territorial community in 2017–2021

Джерело: розраховано та побудовано автором на основі (Open budget, 2017–2021).

Аналізуючи структуру міжбюджетних трансфертів, отриманих Хмельницькою міською територіальною громадою, зазначимо, що в загальному їх обсягах переважають субвенції, а частка дотацій становить близько 1%. При цьому бюджет міста отримує лише дотацію на здійснення переданих з державного бюджету витратів з утримання закладів освіти та охорони здоров'я за рахунок відповідної додаткової дотації з державного бюджету. Внаслідок проведення реформи міжбюджетних відносин у 2015–2017 рр. частка субвенцій, що мають цільове спрямування сягає більше 90% (рис. 5).

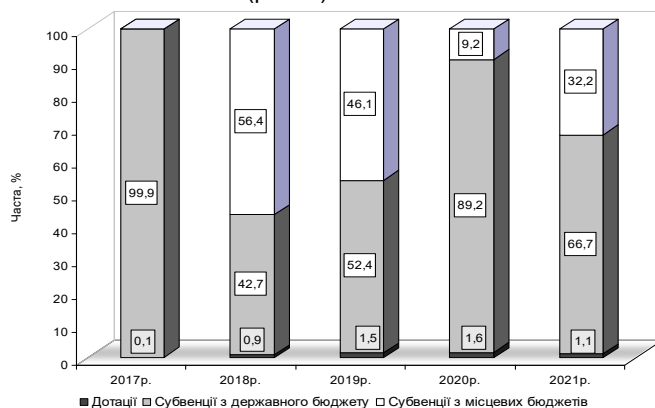

Рис. 5. Динаміка структури міжбюджетних трансфертів, отриманих бюджетом Хмельницької міської територіальної громади у 2017-2021 рр.

Fig. 5. Dynamics of the structure of interbudgetary transfers received by the budget of the Khmelnytskyi urban territorial community in 2017-2021

Джерело: розраховано та побудовано автором на основі (Open budget, 2017–2021).

Суттєву перевагу в загальних обсягах отриманих Хмельницькою міською територіальною громадою трансфертів мають субвенції, що надходять із державного бюджету: їх частка в загальному обсязі отриманих офіційних трансфертів у 2020 р. сягала 89,2%, а в 2021 р. –

66,7%. Питома вага субвенцій з місцевих бюджетів є відповідно меншою й становить 32,2% на кінець 2021 р. Варто зауважити, що найбільшу частку в загальному обсязі субвенцій, отриманих бюджетом Хмельницької міської територіальної громади з державного бюджету, були освітня субвенція – 79,6% у 2021 р. та медична субвенція, кошти якої використовувалися на здійснення поточних видатків комунальних закладів охорони здоров'я м. Хмельницького.

Також фінансуються за рахунок субвенцій з державного бюджету видатки на розвиток спортивної інфраструктури, здійснення програм соціально-економічного розвитку міста, будівництво палацу спорту та ін. Субвенції з місцевих бюджетів передбачені на цільове фінансування виплат грошових компенсацій окремим верствам населення, отримання житла, підтримку осіб з особливими освітніми потребами, на погашення заборгованості з різниці у тарифах, здійснення природоохоронних заходів тощо.

Висновки. Підсумовуючи вищевикладене відмітимо, що доходи бюджету територіальної громади м. Хмельницького сформовані за рахунок податкових надходжень і міжбюджетних трансфертів; неподаткові надходження представлені адміністративними зборами за орендною платою за користуванням комунальним майном, фактичні надходження яких порівняно з планом перевиконувались упродовж 2016–2018 рр. Нажаль, органи місцевого самоврядування не мають у своєму розпорядженні податків, які б в достатній мірі відповідали принципу еквівалентності і, таким чином, встановлювали взаємозв'язок між жителями адміністративно-територіальних одиниць та відповідними місцевими бюджетами.

Відтак, за існуючих умов формування доходів бюджету Хмельницької міської територіальної громади:

- населення та суб'єкти підприємницької діяльності міста не мають стимулів до легалізації своїх доходів та сплати податків, оскільки відсутній зв'язок між тими податками, які вони сплачують до бюджету міста, та тими благами, які вони отримують за рахунок місцевого бюджету;

- органи місцевого самоврядування втрачають стимули до проведення заходів, спрямованих на соціально-економічний розвиток територіальної громади міста.

- Тому окреслимо подальші напрями реформування дохідної спроможності бюджету досліджуваної територіальної громади:

- чітке визначення власних і делегованих повноважень органів місцевого самоврядування міста та фінансового ресурсу на забезпечення цих повноважень;

- уточнення чисельності населення громади (врахування внутрішньо-переміщених осіб, значна частина яких не реєструється, сподіваючись на швидке повернення додому; використання даних наявних реєстрів тощо).

- покращення формули визначення міжбюджетних трансфертів у процесі горизонтального вирівнювання;

- урахування в складі доходів бюджету територіальної громади всіх податкових надходжень;

- підняття нижньої межі індексу для визначення базової дотації, а також спрямування базової дотації до бюджетів у більшому відсотковому обсязі (діюча норма 80%);

- врахування окремих видатків бюджету територіальної громади міста у формулі горизонтального вирівнювання з врахуванням європейського передового досвіду;

- збільшення розміру зарахувань ПДФО в умовах воєнного стану до бюджету територіальної громади міста.

Практичне застосування таких рекомендацій дасть змогу зменшити втрати доходів бюджету територіальної громади м. Хмельницького, що спричинені необхідністю відшкодування витрат фізичних осіб, включених до податкової знижки з ПДФО. Крім того, буде отриманий позитивний ефект приросту надходжень ПДФО, податкових надходжень та інших доходів бюджету без врахування трансфертів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Дем'янишин В. Г. Теоретична концептуалізація і практична реалізація бюджетної доктрини України: монографія. Тернопіль: ТНЕУ, 2008. 496 с.

2. Лободіна З. М. Бюджетний механізм: концептуальні засади та перспективи модернізації : моногр. Тернопіль : ТНЕУ, 2018. 412 с.
3. Крупка М., Кульчицький М., Коваленко В. Трансформація ролі доходів місцевих бюджетів як інструменту бюджетного механізму в контексті децентралізації. *Світ фінансів*. 2018. №3(56). С. 7–18.
4. Місцеві фінанси : підруч. / за ред. д.е.н., проф. О. П. Кириленко. 2-ге вид., доп. і перероб. Тернопіль : Економічна думка ТНЕУ, 2014. 448 с.
5. Кириленко О., Малиняк Б., Письменний В., Русін В. Планування та управління фінансовими ресурсами територіальної громади; Асоціація міст України. Київ: ТОВ «ПІДПРИЄМСТВО «ВІ ЕН ЕЙ», 2015. 396 с.
6. Десятнюк О., Шаповалов Є. Актуальні питання формування дохідної частини місцевих бюджетів у контексті адміністративно-територіальної реформи в Україні. *Світ фінансів*. 2020. № 3(64). С. 76–86. DOI: <https://doi.org/10.35774/sf2020.03.076>
7. Муніципальні фінанси: навч. посіб. / За ред. д.е.н., проф. О. П. Кириленко. Тернопіль: Астон, 2015. 360 с.
8. Чугунов О.І. Формування бюджетів місцевого самоврядування у системі суспільного розвитку територіальних громад. *Економічний вісник університету*. 2018. №38. С. 153–161. DOI: <https://doi.org/10.31470/2306-546X-2018-38-153-161>
9. Б'юкенен Дж. М., Масгрейв Р. А. Суспільні фінанси і суспільний вибір: два протилежних бачення держави. К. : Вид. дім «КМ академія», 2004. 176 с.
10. Бланкарт Ш. Державні фінанси в умовах демократії: Вступ до фінансової науки / пер. з нім. С. І. Терещенко, О. О. Терещенко; за наук. ред. В. Федосова. К. : Либідь, 2000. 653 с.
11. Бюджетний Кодекс України від 08.07.2010р. №2456-VI. (поточна редакція від 01.01.2023 р.). URL: http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/ed_2010_07_08/T102456.html
12. Бюджетна система : підручник / за ред. д. е. н., проф. В. Г. Дем'янишина, д. е. н., проф. О. П. Кириленко та д. е. н., проф. З. М. Лободіної. Тернопіль : ЗУНУ, 2020. 624 с.
13. Бюджет Хмельницької територіальної громади за 2021 рр. *Державний веб-портал бюджету для громадян*: веб-сайт. URL. <https://openbudget.gov.ua/local-budget/2256400000/info/profil>
14. Бюджет міста Хмельницького за 2018-2020 рр. *Державний веб-портал бюджету для громадян*: веб-сайт. URL. <https://openbudget.gov.ua/local-budget/22201100000/info>

Стаття надійшла до редакції 27.03.2023

Стаття рекомендована до друку 25.05.2023

REFERENCES

1. Demyanishyn, V. G. (2008). Theoretical conceptualization and practical implementation of the budget doctrine of Ukraine: Monograph. Ternopil: TNEU. (in Ukrainian)
2. Lobodina, Z. M. (2018). The budget mechanism: conceptual principles and prospects for modernization: monogr. Ternopil: TNEU. (in Ukrainian)
3. Krupka, M., Kulchytskyi, M. & Kovalenko, V. (2018). Transformation of the role of local budget revenues as a tool of the budget mechanism in the context of decentralization. *The world of finance*, 3(56), 7-18. (in Ukrainian).
4. Kyrlyenko, O. P. (Ed). (2014). *Local finance*: subject.. 2nd ed., add. and processing. Ternopil: Economic opinion of TNEU. (in Ukrainian)
5. Kyrlyenko, O., Malynyak, B., Pysmenny, V., & Rusin, V. (2015). *Planning and management of financial resources of the territorial community*; Association of Cities of Ukraine. Kyiv: VI EN EY ENTERPRISE LLC. (in Ukrainian)
6. Desyatniuk, O., & Shapovalov, E. (2020). Actual issues of formation of the revenue part of local budgets in the context of administrative and territorial reform in Ukraine. *The world of finance*, 3(64), 76-86. doi: <https://doi.org/10.35774/sf2020.03.076> (in Ukrainian)
7. Kyrlyenko, O. P. (Ed). (2015). Municipal finance: education. manual. Ternopil: Aston. (in Ukrainian)

8. Chugunov, O.I. (2018). Formation of local self-government budgets in the system of social development of territorial communities. *Economic Bulletin of the University*, 38, 153-161. doi: <https://doi.org/10.31470/2306-546X-2018-38-153-161> (in Ukrainian)
9. Buchanan, J. M., & Musgrave, R. A. (2004). *Public finance and public choice: two opposite visions of the state*. K.: Ed. "KM Academy" house. (in Ukrainian)
10. Blankart, Sh., & Fedosov, V. (Eds). (2000). *State finances in the conditions of democracy: Introduction to financial science*. K.: Lybid. (in Ukrainian)
11. Budget Code of Ukraine №2456-VI dated 8.07.2010 (current version dated 01.01.2023). Retrieved from http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/ed_2010_07_08/T102456.html
12. Demyanishyn, V. G. (Ed), Kyrylenko, O. P. (Ed), & Lobodina, Z. M. (Ed). (2020). *The budget system: a textbook*. Ternopil: ZUNU. (in Ukrainian)
13. The budget of the Khmelnytskyi territorial community for 2021. Retrieved from <https://openbudget.gov.ua/local-budget/22564000000/info/profil>
14. The budget of the city of Khmelnytskyi for 2018-2020. Retrieved from <https://openbudget.gov.ua/local-budget/22201100000/info>

The article was received by the editors 27.03.2023

The article is recommended for printing 25.05.2023

N. TKACHUK, Ph.D. (Economics), Associate Professor, Associate Professor of the Department of Management, Finance, Banking and Insurance, Leonid Yuzkov Khmelnytskyi University of Management and Law, 8 Heroiv Maidan St., Khmelnytskyi, 29000, Ukraine
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-1947-7565>, e-mail: kamashik@ukr.net

PRACTICAL ASPECTS OF THE ANALYSIS OF THE FORMATION OF BUDGET REVENUES OF THE TERRITORIAL COMMUNITY OF THE CITY

The study is devoted to the consideration of practical aspects of the analysis of the formation of the budget of the territorial community of the city. It is emphasized that an important role in the system of ensuring the sustainable development of territorial communities today is assigned to the mechanism of ensuring their financial capacity, the successful functioning of which makes it possible not only to prevent a financial crisis, but also to a large extent to rid the territory of the dependence on the use of the involved financial resources, to accelerate the pace of their sustainable development. The financial capacity of the territorial community of the city today is determined by the efficiency of the revenue generation of the corresponding local budget. The author focused attention on the need for a detailed, comprehensive analysis of the formation of the budget of the territorial community of Khmelnytskyi based on the study of the level of implementation of revenues in terms of general and special budget funds. The structural structure of the territorial community's budget revenues was appropriately analyzed according to the main sources of their formation according to the Budget Code of Ukraine: tax revenues, non-tax revenues, revenues from capital transactions and official transfers. An assessment of the dynamics of sources of revenue formation of the territorial community budget of Khmelnytskyi for 2017-2021 is provided. The work revealed that the main source of revenue formation of the studied local budget is tax revenue. Therefore, the author analyzed the structure of tax revenues of the city's territorial community budget and tracked their dynamics in terms of direct and indirect tax revenues. Taking into account the transfer of significant functions of the state to the local level, such sources of income formation of the territorial community's budget as interbudgetary transfers (subsidies and subventions), the dynamics and structure of which have been studied by the author for 2017-2021, become important. It is noted that a detailed analysis of the income formation of the territorial community's budget makes it possible to identify potentially important sources of income increase in order to fully finance the needs of the territorial community of the city in the provision of socially necessary services.

Keywords: **the budget of the territorial community of the city, revenues of the city budget, tax revenues, non-tax revenues, revenues from capital operations, official transfers, subsidies, subventions.**

JEL Classification: H70, H71, H79, R51.

Як цитувати: Ткачук Н.М. (2023). Аналіз практичних аспектів формування доходів бюджету територіальної громади міста. *Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна серія «Економічна»*, (104), 11-20. <https://doi.org/10.26565/2311-2379-2023-104-02>

In cites: Tkachuk N. (2023). Practical aspects of the analysis of the formation of budget revenues of the territorial community of the city. *Bulletin of V. N. Karazin Kharkiv National University Economic Series*, (104), 11-20. <https://doi.org/10.26565/2311-2379-2023-104-02> (in Ukrainian)